

XLIII ASIANAJAJAPÄIVÄT 14.1.2011 Pekka Hallberg

OIKEUSPOLITIIKAN FORUM

**Arvoisat asianajajat, hyvät kutsuvieraat,
Hyvää alkanutta vuotta 2011 Teille kaikille.**

Mielikuvat. Viime vuoden lopulla julkaistun maabrändiraportin ”Tehtävä Suomelle” teema oli, miten Suomi ratkaisee maailman viheliäisimpiä ongelmia. Pulmien ratkominen on tuttua juuri asianajajille, jotka liikkuvat sujuvasti kaikilla juridiikan lohkoilla.

Pysytäänpä hetki ”brändäyksessä”. Vaikka maata ei voi brändätä, sille voi asettaa tavoitemielikuvan, todettiin raportissa. Sen pääkohteet olivat toimivuus, luonto ja koulutus. Oli herätteitä monikulttuurisuudesta, kirjastolaitoksesta, muotoilusta, puhtaista vesistä, luomusta ja kansankynttilöistä. Oli kokoelma yli sadasta tehtävästä, joita suorittamalla kehitämme maatamme ja näytämme vahvuutemme.

Virkamiehen, tuomarinkin tavoitekuva oli julkisen datan informaattikko. Raportissa ei ollut mitään ongelmista, työttömistä, syrjäytyneistä nuorista ja väliinpuotoajista. Ehkä tarkoitus olikin vain virkistää keskustelua. Mietin ensin, että miksi myös oikeus sivuutettiin, puhumattakaan oikeudenmukaisuudesta.

Tarkemmin ajatellen, ehkä se ei ollutkaan puute. Eivät brändääjät asettele oikeuden tehtävää, oikeusturvan mittareita, yhteiskunnan kehitystä ja tulevaisuuden kuvia. Oikeuden todellisuus on yhteinen tehtävä. Siinä on tämän puheenvuoron sanoma.

Oikeuden tehtävä. Mikä on oikeuden rooli? Aina ensin tulevat mieleen *Olaus Petrin* tutut ohjeet ”tuomarista yhteisen kansan tähden” ja ”oikeudesta ja kohtuudesta”. Liian vähän kohtuudesta ajassamme puhutaan. Aatehistoriallisesti huojumme jossain *J.V. Snellmanin* valtiokeskeisen ja *Antti Chydeniuksen* kansalaiskeskeisen näkemyksen välimaastossa. Tosin Snellmankin totesi oikeuden paikan olevan kansalaisyhteiskunnassa.

Piirrän tervehdyksessäni kuvan hallintotuomioistuinten näkökulmasta oikeusturvan todellisuuteen. Vuosi sitten julkaistiin pyramiditutkimus hallintolainkäytön vaikuttavuudesta. Pyramidi tässä ei tarkoita viittausta *Madoffin* huijaukseen tai talouskriiseihin, jotka nakertavat jo koko EU:n uskottavuutta.

Hallintolainkäytön vaikuttavuus. Tutkimuksen nimi johtui siitä, että pyramidin perustan tapaan ensi asteen hallinnossa tehdään vuosittain 20-30 miljoonaa valituskelpoista hallintopäätöstä, väliasteessa ratkaistaan 30.000 ja KHO:ssa 4.000 asiaa. Yksityiskohtaisesti selvitettiin julkisia hankintoja, maataloustukia, toimeentulotukea, verotusta ja ympäristölupia – siis monia yhteiskunnan ydinalueita. Jos järjestelmä ei toimi eikä oikeusturva ole todellista, ei synny luottamusta. Silloin natisee koko yhteiskunta liitoksissaan.

Tutkimus tuotti arvokasta aineistoa hallinnon, säädöspolitiikan ja tuottavuusohjelman kehittämiseen. Valtioneuvoston puolelta luvattua jatkotutkimusta tai elettäkään siihen suuntaan ei silti ole kuulunut. Oikeusturvan merkitystä ei maassamme ymmärretä. Toisin on nousevassa idässä, missä olen monessa Aasian maassa ollut auttamassa valtiosääntöprojekteissa ja tuomioistuinelaitosten uudistamisessa. Meidän olisi hyvä herätellä kotoista joukkoamme, vaaleihin valmistautuvia poliitikkojamme. Oikeus on tärkeämpi asia kuin julkikuvat!

Palataanpa tutkimukseen, josta esitän vain joitakin lukuja asioiden mittasuhteista:

- Hankintalain julkisten hankintojen yhteissummaksi arvioitiin vuodessa 13 mrd €
Markkinaoikeuteen tulee noin 450 asiaa, ongelmina ovat tarjouspyynnöt.
- Maataloustukien pulmat keskittyvät maksatuskelpoisiin kustannuksiin. Viljelijöiden kannalta (tiloja yli 60.000) intressit ovat suuria.
- Toimeentulotuen ongelmat, yksin Helsingissä vuosittain yli 200.000 tukipäätöstä, liittyvät menettelyn kestoon ja tiedonsaantiin.
- Verotuksessa perustason päätöksiä on miljoonia, pahin ongelma ratkaisujen viipyminen. On suuri huoli siinä, että juridiikka kuihtuu oikeusturvan etulinjasta.
- Suurissa ympäristöluvissa, joita on vuosittain perustasolla 2000 ja hallinto-oikeuksissakin 300, on valtavat taloudelliset intressit ja kytkennät EU-oikeuteen.

Vaikka nämä asiaryhmät ovat vain osa hallintotuomioistuinten asioita, niistä piirtyy jo kuva hallintolainkäytön merkityksestä. Talonpoikaisjärjelläkin selviää, että tulkintaratkaisut hallintotuomioistuimista edistävät koko julkishallinnon toimivuutta ja palvelujen saatavuutta. Säästötoimet pyramidin yläpäässä aiheuttavat valtavia tappioita hallinnon perustasossa.

Tuottavuus. Yksi näköeste ymmärtää oikeusturvan merkitystä on ollut valtion tuottavuusohjelma, joka näyttäytyy säästöohjelmalla. Kokonaistuottavuutta on siksi vaikea hahmottaa. Tilastokeskus on osoittanut kokonaistuottavuuden viime vuonna selvästi alentuneen. Eduskunnan tarkastusvaliokunta on vuoden vaihtuessa todennut ohjelman painottuneen mekaanisiin henkilöstövähennyksiin tuottavuuden kustannuksella. Valiokunnan mukaan ohjelmaa ei ole syytä jatkaa.

Olen yrittänyt todistella, että tuottavuusohjelma ei istu oikeudenkäytön näkökulmasta kansantaloustieteen teoriaan, *Robert Solowin* kokonaistuottavuuden laskentakaavaan. Samoin Maailmanpankin tutkimusten mukaan käsin koskematon pääoma, osaaminen, koulutus ja suurimpana oikeusvaltion toimivuus ovat kokonaistuottavuuden perustekijöitä. Luottamus pelisääntöjen noudattamiseen on arvioitu tärkeimmäksi pontimeksi yrittämiselle.

Parempi sääntely. Oikeuspolitiikan toinen kestoaihe on säädöspolitiikka. Tarkastusvaliokunnan linjauksen mukaan lainsäädännön ymmärrettävyys on avainasemassa juuri kansalaisten oikeusturvan kannalta. Perusvaatimuksena on, että lainsäädännön perustana oleva tieto vaikutuksista on vankkaa. Jätevesikysymyksissä olemme nähneet yhden todellisuuden. Asian ollessa kesken tyydyn ihmettelemään, mihin valtiosääntöjuridiikkaan ja juttumääriin ihmisten iän nostaminen ympäristövaikutusten arviointiin vielä johtaakaan.

Vaikutusten arviointia kaivattaisiin muissakin uudistuksissa. Minkälaisen pullonkaulan ulkomaalaisasiat muodostavat, kun maahanmuuttovirastoon osoitetaan lisätyövoimaa eikä huolehdita resursseista hallintotuomioistuimissa?

Lainvalmistelun yleisiä ongelmia lisäävät hallinnon sektoroituminen ja lyhytnäköinen keskittyminen havaittuihin ongelmiin. Pitemmän aikavälin suunnittelu jää taustalle. Miten näillä eväillä Suomesta voi tulla brändiraportissa tavoiteltu maailman ongelmien ratkaisija?

Lopuksi. Haluan sanoa jotain hyvinvoinnista ja rohkaista täällä vallitsevan hyväntuulisen ilmapiirin jatkamiseen. - Italiassa, jossa on taatusti omat ongelmansa, on virinnyt suuntaus vakavien asioiden pohdiskelusta leppoisasti. Suomessa tätä ”slow-suuntausta” on kutsuttu ”leppoiluksi”. Sillä ei ole mitään tekemistä ”lepsuilun” kanssa. Kysymys on inhimillisten voimavarojen vapauttamisesta ahdistuksesta ja keskittymisestä olennaiseen.

Miten voisimme kestää työpaineita ja paremmin keskittyä oikeudenmukaisten ratkaisujen tavoitteluun. *Eero Huovinen* varoittaa kirjassaan *Toinen aurinko* (2003) ”säädösuskollisuudesta”, jolloin kirjain alkaa hallita!

Normatiivisuuden ylikorostuksessa piilee vaara, että asioihin suhtaudutaan kylmästi järjestelmän näkökulmasta. Onko tällainen suuntaus tunkemassa myös tuttujen yhteiskunnallisten instituutioiden toimintaan. Missä on tuomarin todellinen harkinta? Jos järjestelmässä unohtuvat ihmiset, joita varten se on luotu, ollaan väärällä tiellä.

George Orwell kirjassaan 1984 ennakoi Oceanian uuskielen toteutuvan juuri näihin aikoihin, ensimmäisen ja toisen vuosisadan vaihteessa. Siksi kirjasta seuraava juttu:

”Kaikkea kahlitsevan uuskielen A-sanastoon kuuluisivat jokapäiväisessä elämässä käytettävät yksinkertaiset sanat, B-sanastoon poliittista käyttöä varten tehdyt yhdyssanat sekä C-sanastoon tieteelliset ja tekniset termit, kaikki tarkoin erityisalaille rajattuina.”

Kirja päättyy alistumiseen: ”Kaikki oli hyvin, taistelu oli päättynyt. Hän oli saanut voiton itsestään. Hän rakasti Isoa Veljeä” - siis järjestelmää.

Hyvät kuulijat,

Ei ole liian myöhäistä tehdä työtä todellisen oikeuden puolesta. Sytytetään *Pierre Bordieun* ”Vastatulet” ja etsitään tilaa sosiaaliselle yhteisvastuulle. Ilman oikeudenmukaisuuden ideaalia eivät ihmisten ongelmat ratkea, ja on turha rakentaa brändiä ”maailman viheliäisimpien ongelmien ratkaisijasta”. Oikeus on pidettävä Suomen vahvuuksien joukossa.